

MACAR TURANCILIĞINA GENEL BİR BAKIŞ

YRD. DOÇ. DR. BÜLENT BAYRAM*
DR. H. ŞEVKET ÇAĞATAY ÇAPRAZ**

Turancılık Türkiye’de daha ziyade siyasi arenada tartışılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Turancılık düşüncesinin bir ideoloji olarak ortaya çıkışı, yayılması, bilimsel çalışmalarla desteklenmesi, siyaset, kültür, ekonomi, tarih, coğrafya vb. alanlarda söz söyleyen bir dünya görüşü hâline gelişi, etkileri, yaygınlığı Türkiye’de yeterli derecede ele alınmış değildir. Daha ziyade siyasi çekişmelere ve çatışmalara kurban edilmiş bir düşünce olarak karşımıza çıkmaktadır. Hâlbuki konunun sağlam bir zeminde ele alınması ve tartışılması için romantik duygularla fikir yürütmenin ötesinde bir yaklaşımın gerekliliği dikkatleri çekmemiştir. Konu ile ilgili bazı yayınların yapılmış olması da bu durumu çok fazla değiştirmemektedir. Türkiye’de Turancılık fikrinin ortaya çıkışı denilemese de daha sağlam bir zemine oturtulması konusunda söz söylenmek istendiğinde gözlerin çevrileceği yer Macaristan’dır.

1900-1950 yılları arasında parlak bir dönem yaşayan Macar Turancılığı, pek çok kişiden beslendi. Arkeologlar, tarihçiler, Türkologlar, edebiyatçılar ve politikacılar Turanizmin yanında yer aldı; onu etkiledi ve yönlendirdi. Macar Turanizmi aslında dönemin Avrupasına hâkim olan düşünceden nasibini almıştı; bir yandan doğuda kendine ticari alan yaratmaya çalışırken öte yandan Rus ve Alman tehdidine karşı

* Kırklareli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

** Tarih Araştırmacısı.

Kültürel ve tarihsel çerçevede Macarların Turan kökenlerine ilişkin çıkış noktası Macarcanın Türk dil ailesinin akrabalarından biri olduğu düşüncesinde yoğunlaşmaktadır.

Macarları yalnızlıktan kurtarmaya çabalıyordu. Bu nedenle Macar Turanizminde Türklüğe ve Türkiye'ye büyük önem verildi. Ortak tarih ve güncel politika Macaristan'da hem halk hem de bilim adamları arasında Türklüğe olan ilgiyi güçlendirdi. Bu ilgi neticesinde Macaristan'da Turancılık, Pangermenizm ve Panslavizm akımlarına karşı, ama onlardan etkilenerek ortaya çıktı. Aynı zamanda bu akımlar Turanizm ideali için de bir model olarak kabul edildi. Almanlara, Slavlara ve Yahudilere karşı ortak bir çatı sunabilmesi bu fikrin taraftar kitlesini arttırdı.

I. Dünya Savaşı'na Kadar Macar Turancılığı

Macaristan'da Turan kavramını ilk olarak 1839'da Ferenc Pulszky kullandı. Ancak Turanizmin sosyal ve politik bir ideoloji olması hemen gerçekleşmedi. Turanizm ile ilgili ilk dil bilimsel yaklaşım Alman kökenli İngiliz Max Müller tarafından yapıldı: Bu bilgin, Hint-Avrupa ve Sami kökenli olmayan bütün Avrasya dillerini Turan dilleri olarak nitelendiriyordu.¹ Bu yaklaşım Macar oryantalistleri arasında büyük yankı buldu. Öyle ki, çok geçmeden Ármín Vámbéry² ve József Budenz'in³ önderliğini yaptığı iki grup Macarcanın kökenleri üzerine bir tartışma başlattı: Macarca Fin-Ugor mu yoksa Türkçe kökenli bir dil miydi? Bu tartışmaya sadece dil bilimciler değil, tarihçiler, yazarlar, şairler de katıldı. Böylece Macar bilim tarihinin en ilginç çekişmelerinden biri başlamış oluyordu. Bilimsel olarak farklı konular ama özellikle de dil üzerinden yürütülen bu çekişmenin adı Ugor-Türk Savaşı [Ugor-Török Háború] olarak kaynaklara geçiyordu.

Her iki tarafın da Max Müller'i bir hakem olarak görmesinden dolayı Ármín Vámbéry kendisini 1874'te Budapeşte'ye davet etti. Bu görüşmeler öyle başarılı geçti ki, Müller Macar Bilimler Akademisi üyeliğine layık görüldü.⁴

Ancak Müller, Turan dil ailesi kavramı yerine grup ifadesini kullanıyordu. Morfolojik sınıflandırma başlığında konuya şöyle değindi: "Dil biliminde Turan gruplandırması oldukça önemli. Bazı bilim adamları buna aile nitelendirmesi yapmak istiyor, ancak aile kavramını Ari ve Sami dilleri için kullanıyorsak Turanlıları şüphesiz sınıf ya da grup olarak ele almamız gerekir; ama dil ailesi olarak değil."⁵

Böylelikle Macar Turancılığı emeklemeye başladı ve bu dönem iki önemli eserin ortaya çıkmasına dek sürdü. Bunlardan ilki Lajos Sassi Nagy tarafından Macar ekonomisinin Doğu bağlantıları üzerine bir çalışma idi⁶, ancak asıl yankıyı

Árpád Zémleni'nin 1910 yılında Budapeşte'de yayınlanan şiir kitabında yer alan Keletre, Magyar!⁷ adlı eseri bulacak ve Macar Turancılığını yükselişe geçirecekti.⁸

Kültürel ve tarihsel çerçevede Macarların Turan kökenlerine ilişkin çıkış noktası Macarcanın Türk dil ailesinin akrabalarından biri olduğu düşüncesinde yoğunlaşmaktadır. İlk olarak Sándor Kőrösi Csoma tarafından gerçekleştirilen dil bilgisi, ortak kelimelerin tespiti ve Macarların Orta Asya kökenlerine yönelik çalışmalar Macaristan'da Turan fikrini sağlamlaştırmıştır.⁹ Bunların yanı sıra Zoltán Kodály'ın¹⁰ folklor müziği,¹¹ Ödön Zichy, Gyula László, Györfy György's'in antropolojik çalışmaları¹² ve Lajos Nagy Sassi tarafından irdelenen Hun-Macar bağı fikri¹³ Turanizmin tarihsel alt yapısının hazırlanmasında önemli adımlar olmuştur. Onlar, Macarlığın Orta Asya kökenlerine atıfta bulunurken Macaristan'da Turan düşüncesinin desteklenmemesinden ve Macarlığı bir Fin akrabılığı ile özdeşleştirilmesinden mevcut politikayı sorumlu tutarlar. Onlara göre Fin-Ugor teorisi özellikle Macarların akraba topluluklarla bağlarını yok etmek isteyen Viyana Hükûmeti ve onun adına faaliyet gösteren başta Budenz József ve Pál Hunfalvi olmak üzere Macar bilim adamları arasında taraftar bulmaktadır.¹⁴

Din ve Eğitim Bakanı ve sonra Macar Bilimler Akademisi (MTA) Müdürü Ágoston Trefort'un 1877'deki beyanatu bu tepkileri destekler niteliktedir. Bakanın bu sözleri, sosyal bilimlerin farklı alanlarında Turancılık düşüncesinin bilimsel tartışmalarının devam etmesine rağmen asıl karar vericilerin siyasetçiler olduğunu gözler önüne sermektedir.

*"Ülkenin çıkarlarına önem vermem gerekir, bu nedenle dış itibar nazarında daha geçerli olduğu için Fin-Ugor kökeni ilkesini kabul ediyorum; bizim Asya değil, Avrupa akrabılığına ihtiyacımız vardır. Hükümet gelecekte sadece Fin-Ugor kökeni yanında bayrak dikenlerin temsilcilerini destekleyecektir."*¹⁵

Bütün bu çekişme içerisinde nihayet Alajos Paikert, İngiliz, Amerikan ve Alman Asya cemiyetlerini örnek alarak 1910 yılında Budapeşte'de Turan Cemiyeti'ni [Turáni Társaság] kurmuştur. Cemiyette Kont Pál Teleki, Kont Béla Széchenyi, Kont Mihály Károly, Prens Ferenc József ve Jenő Cholnoky gibi önemli aristokratlar kurucu üye olarak yer almış; cemiyetin onursal başkanlığına Kont Béla Széchenyi ve Ármin Vámbéry, başkanlık görevine ise Teleki Pál getirilmiş ve Turan Cemiyeti'nin diğer adı Macar Asya Cemiyeti [Magyar Ázsiai Társaság] olarak kararlaştırılmıştır.

Turan Cemiyeti, kuruluş amacını şöyle açıklıyordu: *"Turan Cemiyeti bilimsel bir cemiyettir. Alanı daha belirginleştirilmiş olmakla birlikte işlevi İngiliz "Asiatic Society" ile aşağı yukarı aynıdır. Cemiyetin hedefi Macarların kökeninin ve akrabılığının bilimsel olarak araştırılması ve bununla ilgili sonuçların tanıtılmasıdır. Öyle denebilir ki, bilimin görevini gerçekleştirebilmesi için her alana yayılması gerekmektedir. Macarların kökleri ve*

Turan fikri, Turan kökenli milletlerin, toprakların ve devletlerin incelenmesi, geliştirilmesi ve zenginleştirilmesi; maddi ve manevi ilerlemelerindeki takviye edilmesi, özellikle de bütün Turanlığın, bütün insanlığın mutluluğu için Turan kökenli milletlerin toplanması, güç birliği yapması, birlikte çalışması anlamına gelir.”

akrabalıkları meselesi aynı zamanda coğrafi, tarihi, halk bilimsel, dil bilimsel, arkeolojik, antropolojik vesaire araştırmaları ihtiyaç kılmaktadır. Elbet bu devasa bir çabayı gerektirmektedir ve söz konusu çabanın her ihtimale karşı sadece Macarlarla ilgili soru yığına değil, dünyayı kapsayan millet göçlerine, millet göçlerinin nedenlerine ve cereyanına sonuç getirmesini bekliyoruz. Çünkü meseleyi incelemeye başlar başlamaz ilmi ödevler önümüzde dağ gibi yükselmektedir.”... “Tarihsel yalanlarla bir ulus inşa etmek mümkün değil. Bizim bütün bunları bilimin yenilmez silahlarıyla ispatlamamız gerekir ve bu görev Turan Cemiyeti’nin ödevidir.”¹⁶

Cemiyetin kurucusu Paikert, Turancılığın bir tanımını yapıyordu: “Turan fikri, Turan kökenli milletlerin, toprakların ve devletlerin incelenmesi, geliştirilmesi ve zenginleştirilmesi; maddi ve manevi ilerlemelerindeki takviye edilmesi, özellikle de bütün Turanlığın, bütün insanlığın mutluluğu için Turan kökenli milletlerin toplanması, güç birliği yapması, birlikte çalışması anlamına gelir.”¹⁷

“Turan fikri yıkmak değil, inşa etmek; Turanlı olmayan millet ve devletleri bastırmak değil, onlarla barış içinde ve iş birliğinde yaşamak; şimdiye kadar

bastırılmışlara ve geri bırakılmışlara medeniyet, özgürlük, bilim ve sanat, refah kurumları; yani bütün modern medeniyet ve ilerleme kazanımlarında pay aldırılmak istiyor.”¹⁸

Cemiyetin onur başkanı Vámbéry’ye göre her Türk ve Tatar boyu tek bir kökenden geliyordu: Çin’den Hazar Denizi’ne kadar olan bölgede yaşayan Doğu Türkleri ve Hazar Denizi’nden Tuna’ya kadar olan bölgede yaşayan Batı Türkleri. Kendisi bir Pan-Türk İmparatorluğu’ndan bahsediyordu. Ona göre ortak köken ve dine sahip boylar Türklerin önderliğinde Adriyatik’ten Çin’e kadar bir devlet kurabilirlerdi.¹⁹ Macar ve Türk-Tatar Dillerinde Sözcük Uyuşmaları [A magyar és török-tatár nyelvekbeni szóegyezések] adlı eserinde Macarcanın bir Fin-Ugor dili olmaktan ziyade Altay dil grubunun içinde yer aldığını ve Türkçe ile büyük yakınlık arz ettiğini belirtmektedir.²⁰ Hatta Orta Asya’dan Taslaklar [Vázlatok Közép-Ázsiából] adlı eserinde Turan milletlerine tam bir bölüm ayırıyordu.²¹

Turan Cemiyeti 16 Ocak 1912’de Ticaret Bakanlığına bir dilekçe sunarak yıllık mali destek istiyordu. Bu dilekçede cemiyetin kuruluş nedenlerine değiniliyor; İngiliz

ve Alman örnekleri izlenerek öncelikle bilimsel faaliyetler gerçekleştirdiklerini; ancak Macaristan'ın Doğu yönünde ekonomik kalkınması için gerekli olan altyapıyı hazırlamakla mesul olduklarını belirtiyorlardı. Onlara göre Macaristan'ın ekonomik kalkınmasının temeli Doğuya yapılacak ticaret ve yine burada Macar sanayisinin geliştirilmesi idi.²² Dolayısıyla monarşinin ekonomik hedefleri Balkan ve Asya'yı gösterdiğinden Turan Cemiyeti'nin prensipleri dönem politikasıyla uyum sağlıyordu.

Cemiyet buna mukabil 1912 yılından itibaren bilimsel gezilere başlar: 1912'de Gyula Mészáros²³ ve Rezső Milleker başkanlığındaki Tuz Gölü inceleme gezisi, Imre Timkó başkanlığında Aral Gölü ve Hazar Denizi gezisi, 1913'te yine Rezső Milleker başkanlığında Konya ve Kayseri gezisi, ardından yine cemiyet üyelerinden Jenő Kovács ve Lajos Hozwarth'ın Kafkasya gezileri ve son olarak Imre Sebők ve Aurél Schultz'un Baykal gezileri. Özellikle İç Anadolu'da gerçekleştirilen keşiflerin temelinde, bölgenin Bağdat Demiryolu Projesi içinde kalması dolayısıyla Prusya için önemli bir yer olması yatmaktadır.²⁴ Aynı zamanda Kafkaslar, Aral Gölü ve Hazar Denizi önemli petrol kaynaklarına sahiptir ki bölge jeolojisi hakkındaki Macar araştırmaları 1918 yılına dek sürmüştür.

Dolayısıyla cemiyet sadece bilimsel faaliyet göstermiyor, aynı zamanda Alman yayılmacılığına benzer şekilde pazar ve hammadde arayışına girişiyordu. Paikert 1914'te bu durumu şöyle özetler: *"Macar milleti parlak ve büyük geleceğin önünde durmaktadır ve kesindir ki, Almanlık ve Slavlığın aydınlık vaktinin ardından Turanlığın serpişi gelecektir. Altı yüz milyonluk Turanlığın maddi ve manevi vezirleri olmamız için bizi, Macarları, uyanan devasa egemenliğin [Turanlığın] Batılı temsilcilerini büyük, zorlu, ama şanlı bir görev beklemektedir. Bu büyük görevi gerçekleştirmek için ilk olarak Turan Cemiyeti çağırılmış bulunmaktadır."*²⁵

Cemiyetin Turán adlı dergisi 1913'te çıkmaya başladı. Derginin girişine Cemiyet Başkanı Pál Teleki şöyle yazıyordu: *"Doğuya Macar! Millî, ilmî ve iktisadi sahada doğuya! İktisadi ilerleme için ilmi temel ve esaslı bilgiler, ilim için iktisadi hedefler ama destekle beraber. Zira millî ilimlere inşa olan millî zenginleşme ve doğuda hakiki sanayi*

Turanlı kardeş milletlerin dayanışması Macar-Türk-Bulgar ittifakıyla vücut buldu. Ancak bunun sadece başlangıç olması gerekir. Macar milletinin ödevi Türklerle ve Bulgarlarla birlikte Uzak Asya'dır ve uyuyan Turanlı milletleri uyandırmak ve bu vasıtayla büyük Turan birliğini gerçekleştirmektir."

ihracatının yaratılıp geliştirilmesiyle artacak itibarımız sayesinde gücümüz, istiklalimiz ve egemenliğimizin temeli olacak.”²⁶

Gyula Pekár Turan Çalışması [Turáni Munka] adlı başkanlık açılış konuşmasıyla Macar Turancılığının politik hedeflerini belirliyordu: “Savaş öncesi Turanizm savaş fırtınasında artık bir gerçekliğe dönüştü; Turanlı kardeş milletlerin dayanışması Macar-Türk-Bulgar ittifakıyla vücut buldu. Ancak bunun sadece başlangıç olması gerekir. Macar milletinin ödevi Türklerle ve Bulgarlarla birlikte Uzak Asya’dır ve uyuyan Turanlı milletleri uyandırmak ve bu vasıtayla büyük Turan birliğini gerçekleştirmektir.”²⁷

21 Kasım 1916’da Osmanlı İmparatorluğu’nda araştırma yapan Macar bilim adamları için İstanbul’da İstanbul Macar Enstitüsü kuruldu [Konstantinopolyi Magyar Intézet]. Enstitüde burslu Macar öğrenciler öğrenim görüyordu. Ayrıca yine bu öğrencilerin barınmaları için İstanbul’da bir ev de kiralandı. Öğrencilerin çalışmalarının pek çoğu Macaristan’da yayınlandı.²⁸

I. Dünya Savaşı’ndan Sonra Macar Turancılığı

1920 yılında Macaristan’daki Turancılık hareketi iki gruba ayrıldı. Biri Pál Teleki’nin başkanlığını yaptığı Kőrösi Csoma Cemiyeti [Kőrösi Csoma Társaság] idi. Kont Pál Teleki’ye göre Turan bir dil bilimsel ya da antropolojik bir kavram değil sadece bir coğrafi terimdi. Turan milletleri vardı; ancak bunlar dil ve kökenle değil, ortak yaşam biçimleri dolayısıyla özdeşlik gösteriyordu. Bu nedenle Teleki ve arkadaşları 1920’den itibaren Turan kavramını coğrafi anlamda kullandılar.

Diğer grup başkumandan Jenő Cholnoky idaresindeki Macar Turan Birliği [Magyarországi Turán Szövetség] idi. Macar Turan Birliği’ne göre Batı kültüründeki “uzvî maraz” nedeniyle Macarlığın, Hristiyan millî temele dayanarak ırk düşüncesini güçlendirmesi gerekiyordu: “Doğudan, henüz bencillik tarafından hastalık bulaştırılmamış ırkdaşlarımızdan Avrupa için yeni fikirler öğrenelim, bu vasıtayla Hristiyan dünya anlayışımızı öyle güçlendirelim ki, bu yeni dünya görüşü sadece bizi iyileştirmekle kalmayıp bizimle münasebetleri bulunan Batıyı da etkilesin.”²⁹

Anlaşılabacağı üzere cemiyet, politikasını köken bilincinin geliştirilerek Macarlığın maddi ve manevi temellerinin güçlendirilmesi olarak belirliyordu. Kurum, hedeflerine uygun sonuçlara ulaşacaktı. Nitekim I. Dünya Savaşı sırasında Macar-Türk ilişkileri büyüdü. Macar-Türk Ekonomi Birliği [Magyar-Török Gazdasági Egyesület] bu dönemde kuruldu. Türk öğrencilerin Macaristan’da özellikle ziraat alanında öğrenim görmeleri için seferberlik yapıldı. Böylece iki yüz Türk öğrencinin yanı sıra Arnavut, Bulgar, Boşnak öğrenciler de Macar okullarına kaydoldular. Bu sayede 1916 ve 1924 yılları arasında yılda yüz-yüz elli Türk, otuz-kırk Boşnak öğrenci Macar okullarında öğrenim gördü.³⁰

Öte yandan Éva Nagy Kincses'in çalışmasından anladığımız kadarıyla Kórösi Csoma Cemiyeti Ekonomi Bölümü [Kórösi Csoma Társaság Gazdasági Szakosztálya] doğuya doğru ekonomik genişleme, hatta göç üzerinde çalışmalara ağırlık verdi.³¹ Trianon Barış Antlaşması'nın yarattığı şok neticesinde Macar Turancılığı bilimsel içeriğini kaybetmeye başladı. Dönem gelişmelerinin Turancı fikirde yarattığı etkiye ilişkin Macar tarih yazımının önemli isimlerinden Balás Béla Szépvízi ve Sándor Márki'nin notları dikkat çekicidir: *"Avrupa Sanskritçede kara toprak anlamına geliyor. Batıyı dinlemeleri ve batıya doğru bakmaları Turan milletlerinin çöküşüne neden oldu. Avrupa nankör, Macar'a ne borçlu olduğunu unuttu."... "Batı kültürü çökmüş, Turan kültürü çok daha eski, hatta Avrupa kültürünün her bir ögesi son safhada Turan kökenli."... "Daha iyi temellendirmek gerekirse; birleşik ya da en azından dayanışma halindeki Turanlıların irfanının ve bütün gayretlerinin en batıdaki merkezinin Macaristan olması için Attila'nın bin beş yüz, Cengiz Han'ın yedi yüz yıllık planı dirilebilir."*³² Budapeşte'de Attila'nın atlı heykelinin dikilmesi de tam bu sırada planlanıyordu. Buna göre Margit ve Lánchíd köprüleri arasında yapay bir ada oluşturulup buraya meydan okurcasına batıya doğru bakan Attila ve atının heykeli yerleştirilecekti.

I. Dünya Savaşı'nın yarattığı sarsıntı neticesinde Macar Turancılığının Turan milletlerinin işbirliğine dayalı olma anlayışı güçlendi. 1925'ten itibaren Turani soyunu kanıtlamak amacıyla Macaristan'da kafatası ölçümleri ve kan grubu araştırmaları da yapılmaya başlandı. Ancak bu durum başta Yahudiler olmak üzere Macaristan'daki azınlıklarda kaygı uyandırmaya başlamıştı. Bununla birlikte Turancı fikirler Japonya'da ilgiyle karşılandı. Japonya'nın Budapeşte Büyükelçisi Juichiro İmaoka ve Benedek Balogh Barátosi tarafından 1927'de Daido [Büyük Fazilet] adında bir Turan cemiyeti kuruldu. Kültürel, politik ve ekonomik işbirliği planları ve ayrıca Macar-Japon ortak kökeni cemiyet bünyesinde kabul edildi. Hatta bu dönemde Viyana Büyükelçisi Tani Masajuki'nin girişimleriyle Sovyetler Birliği'ne karşı bir Macar-Japon casus ağı kurulması da gündeme getirildi.³³

Turanizm dünya savaşları döneminde Macar-Bulgar-Türk ilişkilerine ayrı bir kutsiyet ve ortak bir köken addetmeye çalıştı. Ancak Macar politikasını ilgilendiren çıkar ilişkileri göz önüne alındığında Turancılık, bir kardeşlikten çok savaşların verdiği yıkımdan Macarların bir çıkış noktası arayışıydı.

Turanizm dünya savaşları döneminde Macar-Bulgar-Türk ilişkilerine ayrı bir kutsiyet ve ortak bir köken addetmeye çalıştı. Ancak Macar politikasını ilgilendiren çıkar ilişkileri göz önüne alındığında Turancılık, bir kardeşlikten çok savaşların verdiği yıkımdan Macarların bir çıkış noktası arayışıydı. Tarihsel süreçte Slavlaşan Bulgarların Turan kökenleri ayrı bir tartışma konusudur, Japonların Turan kökenleri üzerine gerçekleştirilen oluşumlar ise Rusya'ya karşı bir birlik arayışından öteye geçememektedir. Pek çok Macar entelektüel Turanizmde Rusya'nın parçalanmasını sağlayacak bir güç gördü. Öyle ki, Sibiry'a'da yaşayan Turan milletleri bağımsızlıklarını kazanmadan Rusya ile barış yapmanın imkânsızlığı konusunda hemfikirlerdi.³⁴

I. Dünya Savaşı sonrası dönem Macar Turancılığının değişime yüz tuttuğu, bir başka deyişle gittikçe tepkiselleştiği bir süreçti. Öyle ki, Macaristan'da Turancılığın farklı bir grubu ortaya çıktı. Bu grup, Katolik Hristiyanlığı Macar Krallığı'nın resmi dini olarak kabul eden Kral Szent István'dan önceki Macar geleneklerini, ahlak anlayışını ve pagan hayatı temel aldıklarını söylüyordu.³⁵ Yaklaşık on bin kişinin Turan Cemiyeti'nden ayrılmasıyla Avukat Zoltán Bencsi önderliğinde 1930 yılında kurulan bu cemiyet kendilerine Turanlı Tek Tanrıcular Karargâhu [Turáni Egyistenhívők Tábor] adını verdiler. Daha kuruluşunun ilk yıllarında Turanlı Tek Tanrıcular Karargâhu, Macaristan'ın Hristiyanlaşmasına karşı büyük direniş göstermiş Komutan Koppány'in heykelini Budapeşte'de dikmek istedi: *"Kadim tanrımızın ve ırkımızın savunmasında şehit olmuş Koppány vezirimiz ve onunla helâk olan pek çok iyi Macarın hatırasına."*³⁶ Kilisenin baskısı neticesinde ne bu heykel dikilebilmiş ne de Hármashatár Dağı'na yapımı planlanan Sümer stilindeki sürekli yanan kurban sunağı inşa edilebilmiştir.

Bunun üzerine 1934'te cemiyetten Farkas Szász'ın Óbuda'da bulunan toprağına Attila, Árpád ve Koppány anısına 13 metre uzunluğunda bir kule inşa edildi. Bu kulenin açılışına gelen topluluğun polis tarafından dağıtılmasıyla birlikte Tek Tanrıcular "Vajk'ın³⁷ askerlerine" karşı mücadele başlattılar. 25 Şubat 1939'da kulenin etrafına beş "kutsal kayın ağacı diktiler." Tek Tanrıcuların ödün vermeyen tavrı neticesinde hükümet 1942 yılına gelindiğinde cemiyetin bütün erkek üyelerini Ukrayna'ya zorunlu hizmete gönderdi.

Tam da bu sırada Sümer-İskit-Macar kökenleri üzerine çalışmalar yapan Türkolog Ferenc Zajti'nin mimari fikriyle karşılaşmaktayız.³⁸ Türk Tarih Kurumu üyelerinden biri olan Ferenc Zajti Atatürk'ün ölümünden sonra Ankara'daki araştırmalarına son verip Macaristan'a döndü. Macarca ve Fransızca yazdığı Memorandum adlı kitabında Budapeşte ile ilgili mimari düşüncelerini anlatıyordu. Buna göre Macar Kültür Tarihi Müzesi adındaki Macaristan'ın en büyük müzesi, Budapeşte'de inşa edilecek ve önüne Attila'nın atlı heykeli ve sağına ve soluna Turan

milletlerini simgeleyen yirmişer bronz heykel dikilecekti. Zajtı'nin bir diğer planı Gül Baba Türbesi yakınlarında Turan ülkelerinden gelecek değişim öğrencilerinin kalacağı bir yurt inşa etmektir. Böylece bu öğrenciler yirmi dört cilt olarak planlanan Türk-Turan ansiklopedisini ve uluslararası Turan öğrenci defterini yazacaktı.³⁹ Ancak II. Dünya Savaşı nedeniyle bu planların hiçbiri uygulamaya geçememiştir.

1990'ların ikinci yarısından itibaren Macar Turanizmi bir dirilme dönemine girdi. 1998'de Turán dergisi tekrar yayımlanmaya başladı. Ancak 2011'de herhangi bir açıklama yapılmaksızın derginin faaliyetleri durduruldu.⁴⁰ Macaristan'da her yıl düzenli olarak Macar-Turan Vakfı aracılığıyla [Magyar-Turán Alapítvány] Kurultáj ve bunun yanı sıra Macarların Ulusal Toplantısı [Magyarok Országos Gyűlése] gerçekleştirilmeye başlandı. Ancak her iki hareket de radikal olarak nitelendirilmiş, aktüel politikadan dışlanarak bir alt kültür hareketi olarak görülmüştür.⁴¹

Günümüzde Avrupa Birliği ile olan sorunları, ekonomik sıkıntılar, komşu ülkelerle Triyanon sonrası ortaya çıkan sınır problemleri, Macaristan dışında yaşayan Macarların sorunları vb. Macarları yeni arayışlara yönlendirmektedir. Bu sebeple Macarların yüzünü tekrar Doğuya dönmeleri gerektiği şeklindeki fikirlerin uzun bir aradan sonra tekrar dillendirildiği görülmektedir. Ancak bu Doğu sadece Ural-Altaylıları içine alan bir doğu değildir. Rusya, Çin gibi ülkelerle olan işbirlikleri de bu bakış düşüncesinin etki alanına girmektedir. Bu yeni dönem hareketlenmelerinin Turancılık düşüncesini ne yönde etkileyeceği, onunla ilişkisi, zaman zaman politikacıların da katıldığı bu kurultayların, toplantıların ülke siyasetini ne kadar etkileyebileceği zamanla ortaya çıkacaktır.

1 MÜLLER, Max F. The Languages of the Seat of War in the East, with a Survey of Three Families of Languages, Semitic, Arian, Turanian, Williams and Norgate, London, 1855, 92.

2 VÁMBÉRY Ármín (1832-1913) Batı Avrupa'da ve Macaristan'da Türklük biliminin kurucusu olarak bilinmektedir. Viyana'da J. Hammer-Purgstall ile karşılaştıktan sonra Türk dili alanındaki çalışmalarına ağırlık vermiştir. 1857'de Macar Bilimler Akademisi'nin maddî yardımıyla İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'da özel dersler vermeye başladıktan sonra 1859'da Rıfat Paşa'nın evinde tarih, coğrafya ve dil dersleri vermiş, siyasi ve sosyal ilişki kurmuştur. Türkler ve Türk diline ilişkin çaba ve çalışmalarıyla bilim çevrelerinde ün kazanan Vámbéry 1861'de Macar Bilimler Akademisi'nin haberleşme üyeliğine seçilmiştir. İstanbul'da dört yıl kaldıktan sonra Peşte'ye dönen Vámbéry Macar Bilimler Akademisi'nin desteğiyle Türkistan gezisine çıkar. 1861 yılı sonunda tekrar İstanbul'a döner ve birkaç ay kaldıktan sonra İran'a gitmek üzere yola çıkar. Tahran'da Mekke'den dönen Türkistanlı hacılarla birlikte Reşit Efendi adlı bir derviş olarak Türkistan'a seyahat eder. İngiltere'de yayımlanan bu gezideki gözlemleri büyük yankı uyandırır. 1870'ten sonra Budapeşte Üniversitesi'ndeki Türk Dili öğretimi görevini üstlenir. Çağatayca alanında çalışmalar yapar. Macarlarla Türkler arasındaki ilişkilere büyük önem verir. Özellikle Macarların kökeni ile ilgili olarak Macarcadaki Türkçe alıntılar üzerinde durmuştur. Bu konuda József Budenz ile ciddi tartışmalara girmiştir. 1870 yılında Budapeşte Üniversitesi'nde kurulan

- Türkoloji kürsüsünün de ilk Türkoloji profesörüdür (Hasan Eren, *Türklük Bilimi Sözlüğü I. Yabancı Türkologlar*, Ankara 1998, s. 326-327).
- 3 Budenz, Alman kökenli Macar dilcisidir. Ural ve Altay dilleri, özellikle de Türkçe ve Moğolca üzerine dersler almıştır. Modern karşılaştırmalı Fin-Ugor dil araştırmalarının kurucusudur. Göttingen Üniversitesi'nde klasik filoloji ve karşılaştırmalı İndo-Germanistik eğitimi almıştır. Henüz öğrenciyken Macar diliyle ilgilenmiş ve 1858 yılında Almanya'dan Macaristan'a gelmiştir. Orada Macarcanın dışında Türkçe de öğrenmiştir. 1871 yılından itibaren Macar Bilimler Akademisi'nin üyesidir. Onun daha sonraki bilimsel çalışmaları: "Abuşka" Çağatay sözlüğünün yayımlanması, Türkçe yansıma fiillerin incelenmesi, Çuvaş diliyle tanışma, A. Regulî'nin mirasıyla tanışmasıyla başlar. Son çalışmaları neticesinde Macarcanın dil akrabalığı konusundaki fikirleri de değişmeye başlar. 70'li yıllardan itibaren tam bir Fin-Ugorist olarak karşımıza çıkar. Macarcanın söz varlığında Fin-Ugor elementlerini işler, Ugor dillerinin morfolojisini karşılaştırır. Yapılan çalışmaların neticesinde Macar dilinin Fin-Ugor akrabalığını ispatlamıştır (Dimitriyeva-Adyagaşi 2001: 9). Budenz'in Türkoloji araştırmalarına yaptığı en büyük katkılardan birisi Macarcadaki Türkçe alıntı kelimelerin Çuvaş karakteri gösterdiği konusundadır. Budenz, 1867'de Ármin Vámbéry'nin Ural-Altay dilleri ile ilgili görüşlerini değerlendirmeye başlar. Jélentés Vámbéry Ármin magyar-török szöjegyvezéseiről ve Nyelvészeti észrevételek Vámbéry munkájára adlı çalışmalarında Vámbéry'nin Türkçe ve Macarca arasındaki bağlara ilişkin düşüncelerini değerlendiren Budenz, Macarcada kullanılan eski Türkçe alıntı kelimelerin Çuvaş özellikleri taşıdığını söyleyerek bu yolda önemli bir çığır açmıştır (Eren 1998: 125).
- 4 Budapeşte'de Müller'in dilbilimi üzerine tespitlerinden üç kitap yayınlandı. Bknz. Miksa Müller, Müller Miksa felolvasásai a nyelvtudományról, fordította: Steiner Zsigmond, Első kötet, Első füzet-Harmadik füzet, Ráth Mór, Budapest, 1873-1874. Miksa Müller, Müller Miksa újabb felolvasásai a nyelvtudományról, fordította: Simonyi Zsigmond, M.T.A., Budapest, 1876. Miksa Müller, A nyelvtudomány eredményei, fordította: Edelspacher Antal, Pfeifer Ferdinánd, Budapest, 1878.
- 5 MÜLLER, Miksa Müller Miksa felolvasásai a nyelvtudományról, 227-273.
- 6 NAGY, Lajos Sassi Magyar-Török-Balkán gazdasági összeköttetés, Löblövit Zsigmond Könyvsajtó, Budapest, 1909.
- 7 Doğuya Macar! Árpád Zémpleni, Turáni dalok-mondai és történelmi hős énekek, Franklin Társulat Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, Budapest, 1910, 230.
- 8 László Szendrei, A Turanizmus. Definíciók és értelmezések 1910-től a II. világháborúig, Máriabesnyő-Gödöllő, 2010.
- 9 BAKTAY, Ervin A Háromszéktől a Himalájáig. Kőrösi Csoma Sándor életútja, Vörösváry Kiadóvállalat, Budapest, 1942, 41.
- 10 Bestekâr, müzik araştırmacısı-folklorist, eğitimcisi, 1943 yılından itibaren Macar Bilimler Akademisi üyesi, 1946-1949 yılları arasında müdürü olarak çalışan Zoltán Kodály (16.12.1882, Keçkemmet-06.03.1967, Budapeşte) Çuvaş folklorunun müzik alanı ile ilgili yayın yapan bir diğer Macar araştırmacıdır. Macar müzik folklorunun derlenmesi ve incelenmesi konusunda önemli çalışmalar yapan Kodály 1907-1914, 1921-1925 yılları arasında Macaristan ve Transilvanya'nın değişik yerlerindeki bilimsel gezilere katıldı, gramfon yardımıyla halk melodilerini kaydetti, yaklaşık 3500 civarında şarkı ve birçok varyantıyla dans melodilerini kaydetti. Bilimsel gezi esnasında pentatonik ölçüğe temellenmiş eski halk şarkılarının korunduğunu fark etti. O hayatının sonuna kadar Macar halk müziğinin pentatonik temeline özel bir ilgi gösterdi, onun Mari, Umdurt ve Çuvaşların müzik folkloruyla akrabalığını inceledi. Bela Bartok ile

- síki bir işbirliği yaptı (Dimitriyeva-Adyagaşi 2001: 52-53).
- 11TANDÍ, Lajos Erkölcés és művészet törvényhozója, Kodály és Szeged, Bába Kiadó, Szeged, 2007, 28.
- 12LETENYEI, László Kulturális antropológia, Typotex Kiadó, Budapest, 2012, 112.
- 13ÉRDY, Miklós A magyarság keleti eredete és hun kapcsolata, Kairosz Kiadó Budapest, 2010, 94-95.
- 14bk. HARY, Györgyné "Kiegészítések egy nyelvitta történetéhez", Valóság, 1976, X. sz., 94-101.
- 15HARY, Györgyné "Kiegészítések egy nyelvitta történetéhez", 94-101. Alintyla ilk kez bu makalede karşışılmaktayız. Ancak Ágoston Trefort'un böyle bir beyanatta bulunup bulunmadığı bugün dahi tartışma konusudur.
- 16CHOLNOKY, Jenő "Ős hazából új hazába", Nemzeti Könyvtár, 1940/20. sz., Budapest, 14.
- 17PAİKERT, Alajos A turáni eszme, Turáni Társaság Kiadványa, Bethlen Gábor Irodalmi és Nyomdai Részvény Társaság, Budapest 1922, 5.
- 18PAİKERT, Alajos A turáni eszme, 7.
- 19VÁMBÉRY, Ármin A török faj ethnológiai és ethnographiai tekintetben, Akadémia, Pest, 1885, 416.
- 20VÁMBÉRY, Ármin A magyar és török-tatar nyelvekbeni szövegjezések, Atheneum, Pest, 1869, 38.
- 21VÁMBÉRY, Ármin Vázlatok Közép-Ázsiából, Ráth Mór, Pest, 1877, 263.
- 22FARKAS, Ildikó "A magyar Turanizmus török kapcsolatai", Valóság, 2008. december LI. évf., 12. sz.
- 231883 yılında Macaristan'da Szakcs'ta doğan ve 1957'de Newyork'ta ölen Mészáros folklor, etnoloji, müzecilik alanlarında çalışmalar yapmış önemli Macar Türkologlarından birisidir. 1904 yılında İstanbul'a gelerek Türkiye Türkçesi de öğrenen Mészáros bunun ardından İdil boylarına düzenlediği bilimsel seyahatlerde 1906-1907 yıllarında Orta İdil bölgesinde ve Çuvaşlar arasında; 1909 yılında Başkurdistan'da folklor derlemeleri yapmıştır. 1910 yılında da tekrar Türkiye'ye gelip burada da folklor üzerine çalışır (Diószegi 1980: 585; Dimitriyeva-Agyagasi 2001: 49-50).
- 24Gezilerin amaç ve faaliyet ve sonuçları hakkında bkz. Alajos Paikert, "Jelentés és előterjesztés", A Turáni Társaság eddigi és jövendő működése, I. megnyitó beszéd, II. jelentés és előterjesztés, 1914, 5-6.
- 25PAİKERT, Alajos "Jelentés és előterjesztés", A Turáni Társaság eddigi és jövendő működése, I. megnyitó beszéd, II. jelentésés előterjesztés, 6-7.
- 26TELEKÍ, Pál Válogatott politikai írások és bekezdések, szerkesztette: Ablonczy Balázs, Elektra Kiadóház, Budapest, 2000, 449.
- 27FARKAS, Ildikó "A magyar Turanizmus török kapcsolatai".
- 28NAGY, Norbert A Konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézet Története (1916-1918), Balkán Füzetek No. 7., PTE TTK FI Kelet Mediterrán és Bálkán Tanulmányok Központja, Pécs, 2010, 11.
- 29 ESSEWFFY, István "A Magyarországi Turáni Szövetség céljai és működése", Turán, 1921/1. sz., 74-76.
- 30bk. Gyula Pekár, Jelentés a Magyar Keleti Kultúrközpont (Turáni Társaság) két évi működéséről. Az 1918. május 24-i közgyűlésen tartott elnöki megnyitó és előadott ügyvezető igazgatói és titkári jelentések, Budapest, 1918, 3-11.
- 31KINCSES, Éva Nagy "A turáni gondolat", Östörténet és nemzettudat 1919-1931, Magyar Östörténeti Könyvtár, Szeged, 1991, 44-49.
- 32bk. Balás Béla Szépvizi, "Mi a turáni gondolat?", Napkönyv, 1925, 44-47. Balás Béla Szépvizi, "A magyarság legnagyobb baja a vakság", Napkönyv 1926, 51-53.
- 33ABLONCZY, Balázs "Ländzsahegy, néprokonság, small talk. Turanizmus és keleti gondolat a két világháború közötti magyar külpolitikai gondolkodásban", Magyar külpolitikai gondolkodás a 20. Században, A VI. Hungarológiai Kongresszus, Debrecen, 2006. Augusztus 22-26. Szimpóziumának anyaga, szerkesztette: Pritz Pál, Magyar Történettudományi Társulat, Budapest, 2006, 87-106.

- 34ÖNEN, Nizam (2005), İki Turan-Macaristan ve Türkiye’de Turancılık, İstanbul: İletişim Yayınları, 238-244.
- 35bk. Batu, A turáni egyistenhívők egyszerű istentiszteletének szertartása, Szalay Nyomda, Budapest, 1936. (Oldalszámzás nélkül.)
- 36BENCSI, Zoltán Koppány-e, vagy István?, Gyarmati Ferenc, Budapest, 1938, 60-64.
- 37Szent István’ın Hristiyanlığı kabul etmeden önceki adı.
- 38bk. Ferenc Zajti, Zsidó volt-e Krisztus, Gede Testvérek Kiadása, Budapest, 1999.
- 39Ferenc Zajti, Memorandum, Budapest, 1943, (A mű címlapja [Eserin kapağı].)
- 40bk. Árpád Szakács, “Kurultáj: a magyar családok ünnepe. Ingyenes megakoncerttel készül a Kárpátia”, Barikád, 2012 Augusztus/2. s. 33-35.
- 41JESKÓ József – BAKÓ Judit – TÓTH Zoltán, “A radikális jobboldal webes hálózatai. (Jobbik: Egy network-párt természetrajza)”, Politikatudományi Szemle, 2012/1. s., 81-101.